

Merikihun *Stercorarius parasiticus* muutosta Joensuun seudulla

MATTI KAPANEN

KAPANEN, M. 1977: Merikihun *Stercorarius parasiticus* muutosta Joensuun seudulla (*Migration of the Arctic Skua in E Finland*). — *Ornis Fennica* 54:123—126.

The Arctic Skua *Stercorarius parasiticus* has been a rare visitor in the Finnish inland, but annual records from the region of Joensuu (about 62—63°N, 29—30°E) for the period 1967—76 (no records from 1968) indicate that the species migrates regularly through Finland. Altogether 182 birds have been observed, all of them in spring. The first records of the year were made on 11—25 May (nine springs; average 17—18 May). In 1973, 88 individuals were observed, 27 being seen on 18 May and 45 on 23 May. As the latest records come from late May or the first days of June, the migration period is apparently brief and the migration speed high.

Most birds were observed in flocks of one to seven, but occasionally flocks of more than 10 birds (up to 25) were seen. Flock size averaged 4.7 birds. The colour morph was determined for 154 birds: 148 (96 %) were light and six dark.

The rapid increase in the number of records probably has several reasons. The number of amateur bird-watchers has grown so that there are more people observing spring migration, and as the records have accumulated, ornithologists have begun to keep an eye open for the skuas. The migration routes may also have changed, since the area has been relatively well studied for several decades. The number of records has increased at other inland localities as well (about 20 records of ca. 40 birds published in 1963—75).

Matti Kapanen, Purjetie 14 as. 7, 80160 Joensuu 16

Johdanto

Merikihua on pidetty maassamme tyyppillisenä rannikkoseutujen lintuna niin muutto- kuin pesimäaikaanakin. Uusimmissakin tutkimuksissa laji todetaan muuttoaikoina melko yleiseksi merialueilla, etenkin Suomenlahdella, mutta vain muutaman kerran nähdyksi satunnaisvieraaksi sisämaassa (v. HAARTMAN ym. 1963—72, HILDÉN 1971). Sisämaan esiintymiskuvan epäselvyyksiä lisäävät aikaisempi nimistösekaannus ja määrittämisvaikeudet.

Pohjois-Karjalasta ei PYNNÖSELLÄ (1943) ole lainkaan merikihuhavain-toja. Samoin E. Lapin 1954—64 teke-mät kolme havaintoa (1—3 lintua tou-ko-kesäkuussa ja syyskuussa) Pieliseltä ja Koitereelta koskevat lajilleen mää-rittämättömiä kihuja, ja koko Suomen sisämaasta luetellaan vain viisi varma-na pidettyä havaintoa (v. HAARTMAN ym. 1963—72). Näistä yksi koskee 13.9. 1932 Nurmeksessa ammuttua lintua. Viime vuosina laji on todettu kuitenkin säännölliseksi kevätmuuttajaksi Joen-suun seudulla. Tämä katsaus perustuu

alueella 1967—76 tehtyihin havaintoihin.

Esiintyminen nykyisin

Vuosina 1967—76 merikihu on tavattu Joensuun seudulla vuotta 1968 lukuun ottamatta joka kevät. Yhteensä näinä vuosina havaittiin 182 yksilöä. Syyshavaintoja ei ole ilmoitettu lainkaan. Seuraavassa kaikki tunnetut havainnot:

1967. Tietävästi ensimmäinen havainto Joensuun seudulta: Höytiäisen kanavan suistossa 17.5. yht. 5 yks. (HÄYRINEN & SALMINEN 1968).

1969. 21—29.5. Höytiäisen kanavan suistossa yht. 12 yks.

1970. Kevään ainoa havainto 25.5. Linnunlahdelta: 4 yks.

1971. 17—20.5. Höytiäisen kanavan suistossa yht. 16 yks.

1972. 21—23.5. Höytiäisen kanavan suistossa yht. 14 yks. (KAPANEN 1973).

1973. 12—28.5. havaittiin alueella yhteensä peräti 88 yks., joista Höytiäisen kanavan suistossa 36, Linnunlahdella 45 ja Mutalassa 7 (KAPANEN & RAUSTE 1974).

1974. 18—24.5. Höytiäisen kanavan suistossa yht. 22 yks. (KAPANEN 1975).

1975. 11—21.5. eri puolilla Joensuuta yht. 5 yks. (KAPANEN 1976).

1976. 21.5.—3.6. Höytiäisen kanavan suistossa yht. 16 yks.

Muuton kulku

Rannikon pesimälinnut saapuvat huhtitoukokuussa, ensimmäiset huhtikuun puolivälin tienoilla, arktiset läpimuuttajat myöhemmin toukokuussa, ja niiden muutto jatkuu vielä kesäkuun puolelle (v. HAARTMAN ym. 1963—72, HILDÉN 1971). Tilanne Joensuun seudulla on hyvin samanlainen. Ensimmäiset läpimuuttajat ovat näyttäytyneet 11—25.5./9, mutta jos otetaan huomioon vain ne kevät, joilta on useita havaintoja, ovat vastaavat lukemat 11—21.5./7. Keskimääräinen saapumisaika on 17—18.5.

Päämuuttovaiheen määrittämiseen

aineisto ei ole riittävä, mutta erityisesti kevään 1973 yllättävän runsaan muuton kulku oli mielenkiintoinen. Muutossa oli havaittavissa kaksi selvää huippupäivää, joista ensimmäisenä 18.5. nähtiin 27 yks. (suurin parvi 18) ja toisena 23.5. 45 yks. (näistä 25 + 14 + 5 alle tunnissa 6.05—6.55!). Näiden kahden päivän aikana muutti siis yhteensä 72 merikihua koko kevään 88 yksilöstä. Vertailuna mainittakoon päämuuttohavainto Suomenlahdelta: ”Inkoon Sommaröarna keräsi komean päiväluvun 21.5. yhteensä 31 yks.” (HARRIO 1975).

Näyttää ilmeiseltä, että lajin muutto sisämaan yli tapahtuu hyvin keskittyneesti lyhyessä ajassa. Sama on todettu mm. tunturikihusta Perämerellä 1955, jolloin pääjoukko havaittiin kahden päivän aikana (v. HAARTMAN ym. 1963—72). Myös keväinä 1971 ja 1972 muutto tapahtui Joensuussa varsin nopeasti, sillä molempina keväinä kaikki havainnot tehtiin kahtena päivänä. Nopeasti tapahtuvan päämuuton lisäksi puutteellinen havainnointi ja eräiden parvien muutto korkealla lienevät tärkeimmät syyt joidenkin keväiden niukkoihin havaintoihin.

Viimeiset kihut on havaittu aivan toukokuun loppupuolella, esim. 28.5. 1973 ja 29.5.1969. Vain kerran laji on tavattu vielä kesäkuun puolella: 3.6. 1976. Merikihun muuton tiedetään kuitenkin jatkuvan kesäkuun puolelle, ja havaintojen niukkuuden Joensuun seudulla selittäneekin pelkästään heikentynyt havainnointi kesäkuussa.

Parvien koko

Alla olevassa taulukossa on esitetty yksittäismuuttajien ja erikokoisten parvien osuudet aineistossa.

Parven koko	1	2	3	4	5	6	7
Havaintoja	12	4	3	5	4	—	4

Koko	8	9	10	11	...	14	...	18	...	25
Havainnot	—	1	—	1		1		1		1

Useimmiten on havaittu yksinäisiä lintuja, ja 2—7 yks:n parvet ovat myös verraten tavallisia. Sen sijaan nähdään harvoin yli 10 yks:n parvia. Keskimääräinen parvikoko on 4.7 yks. Taulukon aineisto perustuu vain tarkoin ilmoitettuihin parvitietoihin (yht. 174 yks.) eikä koko aikavälin 1967—76 yhteissummaan (182 yks.).

Värimuodoista

Koska merikihut on yleensä nähty läheltä, on useimmiten ollut mahdollista havaita myös värimuoto. Merikihun värimuodon tulkitseminen ei aina ole helppoa, koska tummien ja vaaleiden ääriyoppien lisäksi esiintyy ns. välimuotoja (esim. FORSTÉN & TUOMINEN 1967). Kuitenkin näyttää siltä, että alueen kautta muuttavat ovat olleet jommankumman muodon "puhtaita" edustajia. Niinpä vaaleiksi on määritetty linnut, jotka ovat yläpuolelta tummanruskeita ja alapuolelta hyvin vaaleita, lähes valkeita; eräillä yksilöillä on havaittu rinnan yli kulkeva tummempi vyö. Tummiksi määritetyt ovat olleet hyvin tummanruskeita myös vatsapuolelta, eivätkä ylä- ja alapuoli ole juuri eronneet väritään. Yleensä eri värimuodon linnut on nähty yhdessä, jolloin suora vertailu on ollut mahdollista.

Kaikkiaan värimuoto on voitu varmasti määrittää 154 yksilöstä, joista peräti 148 (n. 96 %) on kuulunut vaaleaan ja vain 6 tummaan muotoon. Tämä vastaa varsin hyvin myös kirjallisuudessa olevia tietoja, joissa todetaan maamme pesimälintujen olevan lähes yksinomaan tummia tai välimuotoja ja läpimuuttajien pääasiassa vaaleita (HILDÉN & LINKOLA 1962, FORSTÉN & TUOMINEN 1967, v. HAARTMAN ym.

1963—72, HILDÉN 1971). Itäisellä Suomenlahdella vaaleiden osuus keväänä 1950—70 oli n. 92 % (HILDÉN 1971).

Havaintojen enentymisen syitä

Edellä jo todettiin, että merikihu on tavattu Pohjois-Karjalassa vain kerran ennen vuotta 1967. Vuosina 1967—76 on havaittu yhteensä 182 yksilöä, jotka kaikki keväällä Joensuussa tai aivan sen välittömässä läheisyydessä.

Viimeisten kymmenen vuoden aikana Joensuunkin seudulla harrastajien määrä on noussut. Tämä on luonnollisesti tehostanut myös muutontarkkailua, jonka eräänä tärkeänä osana on ollut ns. arktisten lajien muuton seuraaminen pääasiassa toukokuun jälkipuoliskolla. Tämä lienee tärkeimpiä syitä havaintojen voimakkaaseen runsastumiseen. On kuitenkin huomattava, että Joensuun seudulla harrastajien määrän kasvu ei ole ollut suhteellisesti niin voimakasta kuin esim. monissa Etelä-Suomen tunnetuissa keskuksissa. Yhtenäkin keväänä ei ole saatu järjestetyksi aukotonta havainnointia esim. Höytiäisen kanavalle tai Linnunlahdelle toisin kuin monissa Suomenlahden pisteissä. Niinpä parhaanakin kihuaikana retket ovat usein olleet tilapäisiä tai niitä ei ole tehty lainkaan.

Parantunut lajintuntemus lienee osaltaan vaikuttanut havaintojen enentymiseen, samoin se, että ensimmäisten havaintojen jälkeen kihuja on tiedetty pitää erityisesti silmällä. Juuri muutontarkkailun yhteydessä on havaittu, että kihut saattavat helposti jäädä huomaamatta. Varsinkin kauempana tai korkealla lentävät yksilöt kirjataan helposti lokkeina.

Lajin muuttotavoissa on myös saatantunut tapahtua muutos. Lähes kaikki vuosina 1967—76 tehdyt havainnot keskittyvät Joensuun edustalle Pyhä-

selän pohjoisrannalle n. 5—6 km:n pituiselle kaistalle Höytiäisen kanavan suiston ja Linnunlahden välille. Juuri näillä alueilla oli aktiivista retkeilyä parin vuosikymmenen ajan jo tämän vuosisadan alkupuolella, mutta yhtään merikihua ei silloin tavattu (PYNNÖNEN 1943). Tosin tuolloin varsinainen muutontarkkailu ei varmaankaan ollut nykyisen kaltaista, vaan pikemminkin keskittynyt lepäilevien lintujen havainnointiin. Tämä tuskin kuitenkaan riittää yksin selittämään havaintojen puuttumista tuolta ajalta.

Esiintyminen muualla sisämaassa

Vertailun vuoksi kävin läpi eräiden tärkeimpien valtakunnallisten ja paikallisyhdistysten julkaisujen vuosiker-toja (Ornis Fennica 1965—76, Lintumies 1965—76, Ornis Karelica 1974—76, Kainuun linnut 1—3, Päijät-Hämeen linnut 1971—76 ja Suomenselän linnut 1970—76). Näistä löytyi yhteensä 20 merikihuhavaintoa (n. 40 yks.) muualta sisämaasta vuosilta 1963—75. Suurin osa niistä oli tunnetuilta Etelä- ja Keski-Suomen vesistöalueilta. Esim. P. Linkolalla oli Hämeestä 1950—65 vain kuusi kihuhavaintoa, kaikki lajil-leen epäselviä (v. HAARTMAN ym. 1963—72), sen sijaan 1960-luvun lopulta ja 1970-luvun alusta on jo useita merikihuhavaintoja esim. Tampereen seudulta ja Päijät-Hämeestä. Kainuussa laji on harvinainen muuttaja, josta on 1960-luvulta neljä ja 1970-luvun alkupuolelta pari havaintoa (HELO 1972, 1975). Kuitenkaan millään näistä alueista havaintojen kasvu ei ole ollut ”räjähdysmäisen” voimakasta, kuten Joensuun seudulla, vaan paremminkin

tehostunutta muutontarkkailua vastaa-
vaa.

Kiitokset. Haluan esittää parhaat kiitokseni Olavi Hildénille ja Olli Järviselle, jotka tekivät arvokkaita parannusehdotuksia käsikirjoitukseeni, ja niille Joensuun lintutieteellisen yhdistyksen jäsenille, jotka ovat luovuttaneet havaintojaan tähden tämän selvityksen mahdolliseksi.

Kirjallisuus

- FORSTÉN, P. & A. TUOMINEN 1967: Merikihun, *Stercorarius parasiticus*, värimuodoista Selkämeren saaristossa. (Summary: The colour phases of the Arctic Skua, *Stercorarius parasiticus*, in the archipelagos of the Bothnian Sea, Gulf of Bothnia.) — *Ornis Fennica* 44: 1—6.
- V. HAARTMAN, L., O. HILDÉN, P. LINKOLA, P. SUOMALAINEN & R. TENOVUO 1963—72: Pohjolan linnut värikuvin. — Helsinki.
- HARIO, M. 1975: Tuloksia valtakunnallisesta kevätmuuttokyselystä 1974. (Summary: Results of the spring passage inquiry in 1974.) — *Lintumies* 10:45—51.
- HELO, P. 1972: *In Kainuun linnut* 2:47.
- HELO, P. 1975: *In Kainuun linnut* 3:90.
- HILDÉN, O. 1971: Occurrence, migration and colour phases of the Arctic Skua (*Stercorarius parasiticus*) in Finland. — *Ann. Zool. Fennici* 8:223—230.
- HILDÉN, O. & P. LINKOLA 1962: Suuri lintukirja. — 2. painos. Helsinki.
- HÄYRINEN, U. & P. SALMINEN 1968: Lintuhavain-toja Höytiäisen kanavalta 17.5.1967. — *Lintumies* 4:100—101.
- KAPANEN, M. 1973: Lintuhavain-toja Joensuun seudulta 1966—72. — *Lintumies* 8:23—24.
- KAPANEN, M. & V. RAUSTE 1974: Kevään 1973 arktiset muuttajat Joensuussa. — *Siipirikko* 1:2—4.
- KAPANEN, M. 1975: Harvinaisuudet 1974. — *Siipirikko* 2:35—37.
- KAPANEN, M. 1976: Vuoden 1975 rareteetit. — *Siipirikko* 3:19—23.
- PYNNÖNEN, A. 1943: Havain-toja Joensuun seudun linnustosta ja muutamia lisätietoja myös muun Pohjois-Karjalan linnuista. — Kuopion Luonnon Ystävien Yhdistyksen julkaisuja. Sarja B2, No. 1.

Received March 1977